

Gabri Máté

gabri.mate@modernbiztonsag.org

BIZTONSÁGI KOMPLEXUMOK AZ INFORMÁCIÓS KORBAN

Absztrakt

Jelen cikkemben a biztonságelméletek rövid történeti fejlődésének bemutatására alapozva szeretnék rávilágítani bizonyos hiányosságokra, változásokra, melyek szükségessé teszik a további kutatásokat. Az informatika érezteti hatását az élet minden területén, ezért elengedhetetlen, hogy a biztonság, mint elmélet oldaláról is megvizsgáljuk a következményeket.

In my article through a brief historical presentation I would like to explore the shortcomings of the most widely accepted security theories which ask for more research in this topic. Computing affects every aspect of our life so it is vital to research its effects regarding security as a theory.

Kulcsszavak: *biztonságelmélet, információs társadalom, információ biztonság ~ security theories, information society, information security*

Bevezetés

A tanulmány célja a buzani többdimenziós biztonsági modellen keresztül felvázolni egy aktualizált, napjaink viszonyaihoz igazított biztonsági modell elméletét. Terjedelmi okok miatt az elmélet rövid bemutatását, illetve indoklását kívánom megtenni. A mélyreható, részletesebb elemzés további publikációk tárgyát képezi majd. A második világháború végéig a biztonságfelfogás egyértelműen katonai síkon alapult, ennek következtében két vonulat alakult ki. Az egyik azt vallotta, hogy a nagyobb katonai erő nagyobb biztonságot jelent, ezzel szemben a másik a földrajzi tér nagyságához kötötte a biztonságot, vagyis hogy a nagyobb terület magasabb biztonsági szintet eredményez.

Az emberiség történelme, de legfőképpen az első és második világháború megmutatta ezen elméletek hibáit. Igaz, a hidegháború első éveiben, a két nagyhatalom fegyverkezési versenyének korai szakaszában még alkalmazták mindkét teóriát egészen addig, amíg az előbbi gazdasági eszközzé nem vált az Amerikai Egyesült Államok kezében. A történelmi tapasztalatok, a második világháború utáni európai államok belső helyzete, valamint ezen államok társadalmi és a gazdasági állapota jelentős mértékben hozzájárultak a biztonságfelfogás átalakulásához.

A nyugati államok, élükön az USA-val, egyre inkább felismerték, hogy egy állam biztonságát nem lehet pusztán katonai erejéhez, vagy területének nagyságához kötni. Az Egyesült Államok hiába garantálta Nyugat-Európa katonai biztonságát haderejének jelenlétével, mert az államok jelentős része gazdasági, politikai és társadalmi válságoktól szenvedett a háborús veszteségek miatt. A Szovjetunió lépést tartott a fegyverkezési verseny tekintetében az USA-val, azonban a gazdasága, és közvetve a társadalma nem bírta elviselni ezeket a terheket, amely szintén hozzájárult a felbomlásához. A biztonságelméletek kutatói között a '90-es évek elejére két csoport alakult ki.

Az egyik csoport a tradicionális elméleteket képviselte, míg a másik a széles látókörűek, avagy a „nyitók” csoportja volt. A tradicionalisták, vagy klasszikusok, nevükből is adódóan az eddig jól bevált, már megszokott módszert követték. Szerintük a biztonságot katonai oldalról kell megközelíteni, ahol a fegyveres erők jelentik az eszközt, az aktív szereplő pedig az állam. A másik elméleti vonulat megtartotta a katonai szempontokat, azonban beemelték más tényezőket is a vizsgálati körbe.

Ezen a ponton az elmélet képviselői között nincs egyértelmű összhang. Egyesek tartanak a biztonság túlzott „nyitásától”, mert szerintük ezzel értelmét veszti a kifejezés és a hozzá kapcsolódó folyamatok ellehetetlenülnek, míg mások a biztonságot minden kapcsolat alapjaként látják, közjöként tekintenek rá és univerzális jelentéssel ruházzák fel. Waever szerint ez egy veszélyesen szűk látókör. Szerinte a biztonságúnak konfliktusok, fenyegetések stabilizált állapotát kell jelentenie, vagyis a biztonság hiánya az az állapot, amikor a fenyegetésekkel szemben nincs hatásos eszköz.

A liberális gondolkodók is ellenzik a biztonság univerzális jellegét. Gazdasági szempontokkal érvelnek, miszerint a túlbiztosított, stabil piaci helyzet a verseny ellen dolgozik, így háttérbe szorul a gazdasági, technológiai fejlődés.[1]

Mielőtt folytatnám a biztonságelméletek bemutatását meg kell határozni azokat a kereteket, melyek között a vizsgálatokat elvégzem. A legmeghatározóbb kapcsolat a két elméleti vonal között a biztonság, hiszen ez van a kérdések középpontjában és a biztonság fogalmához, illetve tulajdonságaihoz való viszonyuk határozzák meg a tradicionalisták és nyitók közötti különbségeket.

Biztonsági kérdések vizsgálata

Mit tekinthetünk biztonsági kérdésnek? A tradicionalisták egyszerűen megválaszolják: a katonai kérdések megegyeznek a biztonsági kérdésekkel. Szélesebb körben sajnos már nem lehet egyértelműen, objektíven meghatározni azt, hogy mit takar a biztonság kérdésköre.

Mi a biztonság?

Elkerülhetetlen és a legfontosabb kérdés az, hogy mit is értünk biztonság alatt? A kifejezés önmagában mindenki számára egyértelmű, hiszen egy nyugodt, fenyegetettségől mentes állapotot jelent. Mélyebbre ásva azonban számos elmélet és szemléletmód kapcsolódik a biztonság fogalmához, ami hatást gyakorol a biztonsági kérdések vizsgálatára is. Az alábbiakban idéznék néhány definíciót meghatározó forrásokból.

Az Új Magyar Lexikon meghatározása: „Külpolitikai”:~ állapot, melyben az állam függetlenségét más állam részéről nem fenyegeti támadás, és nincs kitéve annak a veszélynek, hogy a belső ügyeikbe külső hatalom beavatkozzék.¹

Az UNESCO meghatározása: A fizikai veszély hiányát, vagy az e veszéllyel szembeni védekezést jelenti.

---

¹ Új Magyar Lexikon (Akadémiai Kiadó, Bp. 1959.)

Az Amerikai Nemzetbiztonsági Stratégia: A nemzetbiztonság nem csak lakosságunk és területeink védelme a közvetlen támadástól, hanem létfontosságú gazdasági és politikai érdekeink védelme különféle eszközökkel.

A Hadtudományi Lexikonban a következő olvasható: A biztonság: egyének, csoportok, országok, régiók (szövetségi rendszerek) a maguk reális képességein és más hatalmak, nemzetközi szervezetek hatékony garanciáin nyugvó olyan állapota, helyzete (és annak tudati tükröződése), amelyben kizárható vagy megbízhatóan kezelhető az esetleges bekövetkező veszély ill. adottak az ellene való eredményes védekezés feltételei.²

Összességében elmondható, hogy a biztonság fogalma valamiféle fenyegetés köré épül, mely fenyegetésnek van egy forrása és egy alanya. A fenyegetés meghatározása lehet objektív és szubjektív. Előbbi a tradicionális vonulatra, míg az utóbbi az újszerű gondolkodásra jellemző. A fenyegetéshez kapcsolódóan a biztonság jelentheti a fenyegetés hiányát, vagy a fenyegetés korlátozására, visszaszorítására alkalmazható eszközök meglétét. A tradicionális gondolkodók közül például Stephen Walt szerint a biztonsági tanulmányok tárgya a fenyegetés, illetve a fegyveres erők felhasználása és irányítása. Ezzel szemben az újszerű gondolkodók közül Daniel Deudney a biztonságot közjóként tekinti, míg Ole Waever egy olyan állapotot lát mögötte, ahol a fenyegetések léteznek, de képesek vagyunk ellenlépések megtételére. A biztonságelmélet kutatói között elfogadott megfogalmazás úgy hangzik, hogy a biztonság jogalap erőszakos, a hétköznapitól eltérő eszközök használatára a fenyegetés visszaszorítása érdekében.[1]

Vizsgálati szintek

A vizsgálat szintekre osztása segíti a szereplők, az érintettek rendszerezett meghatározását, segít leírni egy adott rendszer (komplexum) belső kapcsolatrendszerét, létrejöttének okát és körülményeit, valamint a nemzetközi szinten elfoglalt pozícióját. A biztonsági tanulmányok a nemzetközi kapcsolatok rendszerének szintjeit alkalmazzák saját vizsgálataik során. Ezek a szintek a következők:

1. Nemzetközi rendszerek:

Jelenleg egy nemzetközi rendszert tudunk meghatározni, ez pedig nem más, mint a bolygó összes szereplője által alkotott legnagyobb egyesülés.

2. Nemzetközi alrendszerek:

Olyan egységek csoportja a nemzetközi rendszeren belül, amelyek egyértelműen elkülöníthetők természetük, illetve interakcióik és kölcsönös egymásrautaltságuk által. Területi alapon szerveződött alrendszer esetén regionális szerveződésről beszélünk.³

3. Egységek: Szervezetek, közösségek egysége, akik önálló szereplőként képesek megjelenni. Például államok, nemzetek, nemzetközi vállalatok.

4. Alegységek: Egyének szervezett csoportja, akik képesek a náluk eggyel magasabb egységre befolyást gyakorolni.

5. Egyének: A társadalomtudományok vizsgálati szintjeinek legalsó eleme.

---

² Hadtudományi lexikon (MHTT, Bp., 1995)

³ A klasszikus biztonságelméletben a területi alapon szerveződött alrendszert, egységet tekintjük biztonsági komplexumnak.

Szektorok

Míg a szintekkel a biztonsági kérdések alanyait osztottuk fel hierarchikus, kölcsönhatásokat és viszonyokat tükröző rendszerben, vagyis egyfajta vertikális struktúrát határoztunk meg, addig a szektorok a biztonsági kérdések tárgyát, a fenyegetés forrását illetve célját kategorizálja. Mondhatjuk, hogy ez egy horizontális struktúrát eredményez, azonban a szektorok nem egymás mellett, hanem egymással összefonódva helyezkednek el. A szektorok, csakúgy, mint a szintek, kölcsönhatásokat azonosítanak: • katonai értelemben a fegyveres összeütközést:

- politikai értelemben a hatalmat gyakorlók kapcsolatait, elismertségét;
- gazdasági értelemben a kereskedelmi, termelési, pénzügyi kapcsolatokat;
- társadalmi értelemben a kollektív tudatot jelenti;
- míg környezeti vonatkozásban az ember és a természet kapcsolatát tükrözi.

Az iménti szektorok adják a nyitó elméleti vonalat képviselők számára az alapot a biztonság dimenzióinak meghatározásához.

Barry Buzan az alábbi módon definiálja a dimenziókat:

- katonai: államok támadó és védelmi képessége, illetve a szereplők egymás iránti szándéka;
- politikai: államok szervezeti stabilitása, kormányzati rendszerének és ideológiájának legitimitása;
- gazdasági: nyersanyagok hozzáférhetősége, pénzügyi és piaci lehetőségek a jólét és stabilitás fenntartására;
- társadalmi: fejlődés, fenntarthatóság, örökség⁴ megőrzése;
- környezeti: helyi és bolygó szintű bioszféra épségben tartása az emberiség jövője szempontjából.

Buzan szerint az állam minden szektorban központi tényezőként van jelen, viszont más szereplőket is beenged, hogy valódi többszektoros elméletről beszélhessünk.[1] A szektorok, dimenziók sajátos jellemzőket azonosítanak, ezért elméleti szinten jól elkülöníthetők egymástól, azonban a biztonsági kérdések vizsgálata során ez nem célszerű és gyakorlatilag nem is lehetséges. Egyes kérdések eredeztetése során elképzelhető a kizárólagosság, azonban mélyrehatóbb elemzés során közös metszéspontok alakulnak ki más szektorokkal is. Pontosan ez a jelenség hívta elő a többdimenziós szemléletmódot, illetve ez teszi komplexsé és szubjektívvé a biztonsági kérdések tárgyalását. Egy megnevezett fenyegetés - legyen akár külső, vagy belső - forrása és célja nem feltétlenül ugyanaz a szektor. A fenyegetés visszaszorítására, kezelésére alkalmazott eszközök is származhatnak különféle szektorokból. Remek példa erre a vezető gazdasági hatalmak által alkalmazott embargó, mint gazdasági eszköz. Egy adott régióban potenciális katonai fenyegetést jelentő állam ellen gazdasági eszközöket alkalmaznak, hogy elkerüljék a fegyveres összeütközést és csökkentsék a fenyegetés mértékét. A fenyegetés forrása több, mint valószínű, hogy politikai eredetű⁵ az alkalmazott eszköz a katonai szektorban materializálódik, a válasz a fenyegetésre azonban első körben a politikai szektorból, majd az esetek jelentős többségében a gazdasági szektorból érkezik és csak legvégül jut el a fegyveres harcig a konfliktus.

---

⁴ Hagyományok, nyelv, vallás, kultúra, nemzeti tudat.

⁵ Nacionalizmus, gazdasági érdekérvényesítés szomszédos országokkal szemben, történelmi okok, stb.

Biztonsági komplexumok

A nemzetközi biztonság a szereplők közötti interakciókon, kapcsolatokon alapszik. A szereplők, egységek érdekeik és az érdekeikre hatást gyakorló külső tényezők⁶ alapján regionális szerveződéseket, alrendszereket alkotnak. Ezeket az alrendszereket a klasszikus biztonságelmélet biztonsági komplexumnak nevezi. A komplexumok működését az alábbi szempontok alapján vizsgálja:

- az emberi közösségek hogyan viszonyulnak egymáshoz a fenyegetések és sebezhetőség tekintetében;
- miként függnek ezek a közösségek a természetes környezetből eredeztetett fenyegetésektől.

A szempontok vizsgálata során az alábbi kapcsolati tényezőket vehetjük figyelembe:

- biztonsági dilemmák;
- erőegyensúly;
- fegyverkezési verseny;
- biztonsági komplexumok, rezsimek.[1]

Klasszikus biztonsági komplexum elmélet

A klasszikus biztonsági komplexum elmélet regionális alrendszerekben gondolkodik, amelyen belül az állam a legfontosabb szereplő és a katonai, illetve politikai szektorok képezik a biztonság értelmezésének kulcsát. A komplexum létrejöttét, vagyis a tagok, szereplők összeszerveződését a földrajzi elhelyezkedés befolyásolja, mely meghatározza az állam szomszédjait, alapvető gazdasági helyzetét, melyekből következik reális érdekérvényesítő képessége.

Ezen tényezők összessége útmutató egy állam számára, hogy miként formálja kül- és biztonságpolitikáját, vagyis milyen gazdasági, politikai, katonai szövetségi rendszert alakítson ki. Ezek a rendszerek az említett tényezőkből fakadó biztonsági egymásrautaltság miatt a történelem során alakultak ki és földrajzilag jól elkülöníthető területeken mutatkoznak. Röviden a biztonsági komplexum olyan államok csoportja, melyek fő biztonsági érdekei annyira összefonódtak, hogy nemzeti szinten nem lehet a szereplőkről külön-külön érdemben beszélni.[1]

A klasszikus biztonsági komplexum az alábbi négy tulajdonsággal jellemezhető:

1. kettő vagy több állam alkotja;
2. ezen államok összefüggő területi egységet alkotnak;
3. ezen államok közötti kapcsolatot a kölcsönös biztonsági egymásrautaltság jellemzi;
4. a biztonsági egymásrautaltság nem állandó, de elég mély és stabil ahhoz, hogy közös érdekek fűződjenek köré a történelem egy bizonyos szakaszában.

Már többször előkerült, de ismételten szeretném kihangsúlyozni azt, hogy a klasszikus elméletben a komplexumokat területileg szomszédos államok alkotják. Az elmélet követői ezt azzal magyarázzák, hogy a klasszikus elmélet által tárgyalt fenyegetések annál jobban érezhetőek és realizálódnak, minél kisebb a földrajzi távolság. Ez a megállapítás kulcsfontosságú az új komplexumelmélet meghatározásakor. Biztonsági komplexumok hiányáról beszélhetünk akkor, hogyha egy adott területen lévő államok érdekérvényesítési képességei annyira csekélyek, hogy képtelenek a határaikon túli nyomásgyakorlásra, politikai és gazdasági érdekképviseletre. Ilyen esetben jellemző, hogy egy erős külső állam még jobban

---

⁶ Földrajzi elhelyezkedés, szomszédok, nyersanyagok, nemzeti kisebbségek, stb.

elfojtja a helyi erők természetes viselkedését. A beavatkozásnak két módját határozzák meg a nemzetközi kapcsolatok kutatói:

1. Overlay: a külső fél helyi erőfölényt alkalmazva elfojtja az adott közösség belső dinamikáját. Jellemzően katonai erő alkalmazásával jár.
2. Beavatkozás: megerősíti a helyi dinamikát. Jellemzően katonai erő nélkül történik.

A klasszikus elmélet a komplexum viselkedésének belső dinamikáját a barátság - ellenség görbéjén vizsgálja. A negatív oldalt a konfliktuson, félelmen, versengésen alapuló egymásra utaltság jellemzi. Középen az egyensúlyi állapotot írja le, ahol érezhető ugyan a fenyegetés, de már tettek megelőző lépéseket a felek. A pozitív oldalon szerepel a biztonsági közösség, ahol a partnerek nem tervezik erőszak alkalmazását a másik féllel szemben. A biztonsági komplexumok alrendszerek, miniatűr anarchiák, tehát saját belső struktúrával rendelkeznek. A belső felépítésük vizsgálatával leírható, nyomon követhető az érintett régió biztonsági folyamatai, aktuális biztonsági kérdései. A három összetevő, mely alapján a komplexum felépítését vizsgálni lehet, a következők:

1. az alkotó egységek térbeli elhelyezkedése és a köztük fennálló különbségek;
2. a barátság és ellenségeskedés jelenléte, vagyis az egységek közötti interakciók hangulata;
3. az alrendszert meghatározó egységek közötti erőmegoszlás.

A három tényező bármelyikében bekövetkező változás a komplexum újraértelmezését vonhatja magával. A kérdés az, hogy a változás a struktúra megtartását vagy átalakítását célozza? A biztonsági komplexum elmélet kutatói négy lehetséges változási célt határoztak meg:

1. status quo megtartása:
A komplexum erőmegosztása és viselkedési mintája nem változik. A változás a meglévő rendszer megerősítése céljából történt.
2. belső átalakulás:
A változás a komplexumot belső kontextusában érinti. Belső regionális politikai integráció, vagy belső hatalom újrafelosztás következtében a belső struktúra változik, de a kifelé irányuló kapcsolatok érintetlenek maradnak.
3. külső átalakulás:
A komplexum külső határai változnak és ennek következtében a struktúra is változik, alkalmazkodik. A külső átalakulás általában belső átszerveződéssel is járhat.
4. overlay:
Külső erő megjelenése és aktív beavatkozása teljesen felborítja az eddigi rendet. A struktúra általában gyökeresen átalakul.

A biztonsági komplexum elméletének nyitása

A nyitás legnagyobb kérdése az, hogy a bevezetett új szektorok, dimenziók hogyan befolyásolják a komplexumok szerveződését?

A kutatók két lehetséges válasszal álltak elő:

1. Homogén komplexum: Ez az elmélet megtartja a klasszikusok azon gondolatát, hogy a biztonsági komplexum egy adott szektorra épül és jól meghatározható kapcsolatok alakulnak ki a közel azonos egységek között. Ezáltal különböző komplexumok alakulnak ki a különböző szektorokban, dimenziókban.

2. Heterogén komplexum: Felhagy az elszigetelt és különálló szektorok elméletével. Az elmélet szerint a különféle szereplők (egységek, alegységek) kapcsolatai átnyúlnak kettő vagy több szektoron és az így realizálódott háló jelenti a biztonsági komplexumot. A két

elméletnek megvan a maga előnye és hátránya, melyek a kutató szubjektív megítélése alapján befolyásolják, hogy mit választ.

A homogén elmélet lehetőséget ad a szektorok elszigetelt vizsgálatára, ami kizárja a külső, „zavaró” tényezőket, azonban minden egyes szektor számára fel kell építeni a saját környezetét, ennek következtében azonban a szektorok közötti kapcsolatokat nem lehet megfelelő módon vizsgálni. A heterogén rendszer esetében minden érintett szektort egyszerre kell vizsgálni, ami lehetőséget ad a szektorok közötti folyamatok feltárására és figyelembe vételére, azonban ez bonyolultabbá teszi az elemzést. A gyakorlatban a két elméleti út nehezen választható szét, sőt szinte a heterogén nézőpont dominál, hiszen ez írja le a lehető legpontosabban a valóságban zajló folyamatokat.[1]

Barry Buzan a többdimenziós komplexum elmélet kapcsán a következő módon írja le a szektorokat:

1. Katonai szektor: Állam vagy valamilyen politikai szereplő a középpontban. Hagyományos értelemben minden katonai esemény „biztonsági” eseménynek tekinthető.⁷ A modern demokráciák esetében azonban ez nem mindig igaz. Szövetségi kötelezettségből például misszióban való részvétel katonai esemény, azonban a szövetség tagjai közül nem érint mindenkit közvetlen fenyegetésként az adott misszió tárgya.

2. Politikai szektor: Állami önállóság, függetlenség és legitimitás van a középpontban. Minden esemény ami megkérdőjelezi a legitimitást, a hatalmat, fenyegetésnek számít. Államok közötti politikai entitások is ide sorolhatók.

3. Gazdasági szektor: Nehéz a vizsgálat középpontját alkotó szereplők meghatározása. A vállalatok létét fenyegeti az anyagi csőd, a változó törvényi keretek, stb. Ellenben ezek a szereplők nem jelentenek állandó tényezőt, mellyel saját maguk is tisztában vannak, ezért elméleti szinten nem foglalkoznak saját biztonságuk vizsgálatával. A nemzetgazdaságokat már érintik biztonsági kérdések, azonban ezek a fenyegetések más kontextusban jelennek meg. A fenyegetést kezelő szereplő az állam, a fenyegetés pedig leggyakrabban a háború.

4. Társadalmi szektor: Kollektív azonosság, amely képes államoktól függetlenül létezni. Nehéz meghatározni a veszélyforrásokat. A fejlődési folyamat átalakulással jár, ami kizár és beolvaszt bizonyos dolgokat. A kizárt dolgok megjelenhetnek fenyegetésként, de ez nem mindig egyértelmű.

5. Környezeti szektor: Rendkívül széles az érintettek listája. Ember és természet harmonikus kapcsolata a cél. Az ezt megváltoztató, hátráltató események veszélyként, fenyegetésként kezelhetők.

Buzan által definiált szektorok és a belőlük eredeztetett új komplexum elmélet nagy ugrás volt a - visszatekintve - egysíkú és korlátozott nézőpontokat feldolgozó klasszikus elmülethez képest. Lehetőséget adott arra, hogy a hidegháború utáni konfliktusok, kapcsolatok rendszerét árnyaltabban definiálhassák és a fenyegetések lehető legszélesebb skáláját meghatározhassák.

Az elmúlt húsz év infokommunikációs fejlődésének köszönhetően olyan változások következtek be a buzan-i szektorok belső szerkezetében, ami - véleményem szerint - szükségessé teszi a dimenziók felülvizsgálatát. A változási folyamatot itt és most - a korlátozott terjedelemből és a témától való eltávolodás miatt - nem kívánom bemutatni és részletezni, azonban annyit szükségesnek tartok megjegyezni, hogy a folyamat eredményeként az emberiség által felhalmozott, illetve a folyamatosan keletkező információ, valamint az ezt kiszolgáló infrastruktúra értéke eddig még soha nem tapasztalt szinteket ért el.

Mielőtt bemutatnám ennek hatását a biztonsági komplexum elmülethez úgy gondolom elkerülhetetlen, hogy a biztonsági kérdést, mint folyamatot megvizsgáljam és bemutassam.

---

⁷ Klasszikus elmélet.

Biztonsági kérdéssé válás folyamata⁸

A biztonság, mint folyamat, átlépteti a politikát az elfogadott szabályokon túlra és speciális politikaként, vagy politikán túliként definiálja. A securitization angolszász kifejezés azt a folyamatot jelenti, amikor a fenyegetésben érintett szereplők⁹ megfelelő lépésekkel biztonsági kérdéssé emelik az adott eseményt.

Állami szemszögből nézve ez a folyamat az „átpolitizálásnak” egy extrém változata és az alábbi szintek állapíthatók meg:

1. nem átpolitizált: az állam nem foglalkozik a kérdéssel;
2. politizált: a nyilvános politika része, állami döntéseket és erőforrásokat igényel;
3. biztonsági kérdéssé emelt: az esemény fenyegeti a létbiztonságot, rendkívüli lépéseket kell tenni a mérséklése érdekében és feljogosít elfogadott kereteken kívüli cselekvésre is.[1]

A folyamat érdekes abból a szempontból, hogy egy önmagára hivatkozó cselekményről beszélünk, hiszen valami attól válik biztonsági kérdéssé, hogy azzá teszik. Kézzel foghatóbb módon megfogalmazva: a fenyegetés létezik, azonban a fenyegetés fenyegetésként történő bemutatása teszi azt valóban fenyegetéssé.

Egy esemény, probléma biztonsági kérdéssé emelésével, vagy „megbélyegzésével”, lehetőség ad arra, hogy a témát felhozó egyén különleges eszközöket alkalmazzon. A folyamat megértéséhez nem a fenyegetés objektív mivoltát, létezését kell felderíteni, hanem azt, hogy a szereplő, aki biztonsági kérdésként hozta fel a kérdést, milyen módon teszi közzé a problémát a hallgatósággal és hogyan válik közös fenyegetéssé a probléma.

A folyamat három állomását lehet meghatározni:

1. egy létező fenyegetés;
2. a fenyegetés által kiváltott cselekvés, amely a fenyegetés visszaszorítására vagy megszüntetésére irányul;
3. a kiváltott cselekvés következménye az érintett egységen belüli kapcsolatokra.

A folyamat szempontjából a biztonsági szektorokat olyan határoknak lehet tekinteni, amelyeken belül pontosan leírható, az adott szektorra jellemző interakciók zajlanak. Az interakciókban résztvevő szereplők számára a biztonság ugyanazt jelenti, azonban a megjelenési formája más és más.

A folyamat egészét megvizsgálva eljutunk az újító gondolkodók azon megállapításához, miszerint a „több biztonság nem egyenlő a nagyobb biztonsággal”. Ezzel azt kívánják kifejezni, hogy optimális esetben a minél kevesebb biztonsági kérdéssel foglalkozó egység, alrendszer elérte azt, hogy a hagyományos politikai eszközökkel sikerült normalizálni az egység, alrendszer hosszú távú működését ezért csak minimális rendhagyó lépésekre van szükség.

Láthatjuk, hogy ez a kijelentés valóban csak elméleti szinten, optimális esetben létezhet, hiszen az imént volt szó arról, hogy valami biztonsági kérdésként kezelése valójában egy szubjektív mozzanat, amihez külső jóváhagyásként a kérdésben érintettek közreműködésére is szükség van. A közreműködés, támogatás meghatározása azonban rendkívül nehéz és legtöbbször a biztonsági kérdést felvető egyén képességein múlik a siker.

Állami szintre vetítve ezt a problémát megállapítható, hogy a nemzetbiztonsági kérdéskör lehetőséget ad a veszélyek, fenyegetések hatalomszerzés és megtartás céljából történő kihasználására.[1]

A folyamat során két nagyon fontos kérdés merül fel:

---

⁸ Securitization

⁹ Nem az alanyok.

1. Mi fog történni, ha nem teszünk „biztonsági lépéseket”?
2. Mi fog történni, ha teszünk? (Hogyan kellene működni az elfogadott biztonsági lépéseknek?)

Mindkét kérdés egy jövőben potenciálisan bekövetkező állapotot vizsgál ezért nehéz tudományos választ találni rájuk. Az első kérdés mindenképpen kritikus a folyamat kezdetén, hiszen ezzel lehet alátámasztani a kérdés szempontjából már fenyegetésnek számító probléma következményeit az érintettekre.

A második kérdésre nehezebb megadni a választ, mert a korábban megfogalmazott fenyegetésre adandó válasz és az ezt lehetővé tevő, végrehajtó biztonsági cselekvés módja, kivitelezése¹⁰ függ az érintettektől, vagyis az eredeti biztonsági kérdés megfogalmazójától és a fenyegetés alanyaitól.

A folyamatban három szintre oszthatjuk a résztvevőket:

1. hivatkozási alany;
2. a biztonsági kérdést megfogalmazó szereplő;
3. funkcionális, működő szereplő.

A hivatkozási alany az, akinek joga van a túléléshez a fenyegetésekkel szemben, vagyis ő az, akit közvetlenül fenyeget valamilyen esemény, veszély. A kérdést megfogalmazó szereplő az, aki az adott eseményt biztonsági kérdéssé emeli azzal, hogy valakit - a hivatkozási alanyt - fenyegetve tünteti fel az adott eseménnyel szemben. A funkcionális szereplő létezésével hatást gyakorol az adott szektor dinamikájára, azonban nem jelenik meg hivatkozási alanyként vagy biztonsági kérdést megfogalmazó szereplőként.

Buzan remekül hozza fel példaként a környezeti szektorban a nehézipari szereplőket, akik létezésükkel szennyezik a környezetet, azonban ez a folyamat nem veszélyezteti a létezésüket, ezért ők maguk ebből nem csinálnak biztonsági kérdést és mások sem hivatkoznak rájuk ebben a tekintetben.[1]

Biztonsági komplexum és az információ

Szükségesnek tartottam a klasszikus és újszerű biztonságelméleti modellek alapjait bemutatni, mert azok alapszintű ismerete nélkül nehéz rávilágítani az információ, de leginkább az információt feldolgozó infrastruktúra okozta változások hatásaira.[5]

Az infrastruktúra bemutatására nem szeretnék kitérni, azonban annyit kívánok szűkíteni a fogalmon, hogy az informatikai infrastruktúrát és globális szinten a világhálót értem a kifejezés alatt. A jelen tanulmány további gondolataimhoz ennél részletesebben nem szükséges tárgyalni ezt a kérdést. Az információról, mint változást előidéző tényezőről azonban ejtenék néhány szót. A tudás mindig is meghatározó tényezője az emberi társadalomnak.[3]

A nem nyilvános, vagy csak kevesek által ismert információ előnyt jelenthet azok számára, akik birtokolják, éppen ezért az információ-szerzés fontos szerepet kap az emberek közötti kommunikációban. Ez a jelenség végigkíséri történelmünket az őskortól egészen napjainkig. Uralkodói, illetve állami szinten a XX. század közepéig a katonai jellegű, valamint az ország háborús képességeit befolyásoló, a gazdasági szektor és a politikai vezetés alrendszerében fellelhető információk kaptak prioritást, míg a civil szférában egyértelműen a gazdasági információ rendelkezik releváns értékkel.[4]

Dorothy Denning szerint az információ értékének két összetevője van: átváltható, illetve műveleti érték. Az átváltható érték mérhető, a piac határozza meg, és azt mutatja, hogy valaki

---

¹⁰ Ezek összessége adja meg a kérdésre a választ.

mennyit hajlandó megadni az adott információért. A műveleti érték megmutatja, hogy milyen nyereség várható az adott információ felhasználásával.[2]

Az információ alapú hadviselés és biztonság szempontjából az utóbbinak van jelentősebb szerepe. A védekezés oldaláról megközelítve azt a kérdést, hogy mekkora egy adott információ értéke, az alábbi problémák merülnek fel:

- nem tudjuk felmérni, hogy adott információ milyen értéket képvisel más számára, ezért nehéz a kiemelten védelmezni kívánt információk körét szűkíteni;
- nehéz meghatározni, hogy egy általunk birtokolt információ megszerzése milyen előnyökhöz juttatja az adott személyt, szervezetet, esetleg államot, mely függ:
  - képes-e egyáltalán felhasználni a megszerzett információt;
  - milyen célra és hogyan kívánja felhasználni, a megszerzéstől számítva milyen gyorsan képes ezt megtenni;
  - milyen egyéb információk vannak a birtokában, melyek esetlegesen megnövelik az újonnan szerzett információ felhasználhatóságát (műveleti értékét);
  - milyen konkurens szereplők jelennek meg az információ megszerzéséért folytatott harcban.

Ezzel a néhány gondolattal azt kívántam bemutatni, hogy az információ értéke az informatikai rendszerek hatására olyan szinten megnőtt, hogy közvetlenül befolyást gyakorol az őt körülvevő szektor belső működésére, amely kihat az egység, alrendszer és rajtuk keresztül közvetve az adott biztonsági komplexum belső dinamikájára.

Dolgozatom témája szempontjából a legfontosabb változás a tér és idő fogalmának újraértelmezése. A világháló és hozzá kapcsolódó szolgáltatások gyakorlatilag megszüntették a kapcsolattartás távolság és idő okozta korlátait. Az elmúlt évtizedek során az információtechnológia beépült a különböző vizsgálati szintek működési mechanizmusába, ezért az egyéntől egészen a nemzetközi rendszerig valamilyen formában megtalálható az informatika és az általa tárolt, feldolgozott információ, mint a rendszer egy kritikus pontja. Ez az integráció alapjaiban véve azonos változásokat idézett elő, melyek közül a tér és idő problémáját már említettem, azonban ezeken kívül még említésre méltó az információ hozzáférhetőségének tulajdonsága, mely egy érme két oldalához hasonlítható. Nagy általánosságban azt lehet mondani, hogy a világhálón tárolt információ egyrésztől előnyös a legitim felhasználó számára, mert nincs helyhez kötve, másrésztől ezt egy vetélytárs is kihasználhatja a megfelelő képességek birtokában. Ez a megfogalmazás természetesen nagyon egyszerű, de az alapvető gondolat helytálló és jelen cikkben nincs lehetőség ezen problémakör mélyebb kifejtésére.

A klasszikus biztonságelméletből kiindulva látható, hogy az elmélet alapjait dönti meg az informatika. A résztvevők interakcióiban már nem játszik szerepet a távolság, hiszen ez a fogalom gyakorlatilag nem létezik ebben a viszonylatban. A globális valós idejű kapcsolatok miatt a szektorokon belüli interakciók átalakulás alatt vannak melyek hatására átértékelődnek a szektorokon belüli és szektorok közötti kapcsolatok. Nem szükséges közvetlen fizikai szomszédságban lennie két szereplőnek ahhoz, hogy hatást, ellenhatást gyakoroljanak egymásra.

A korábban felvázolt vizsgálati szintek között is észrevehető változás. A klasszikus és a nyitó elméletek az államot, vagyis az egységeket, és az államon belüli, esetleg azzal nagyjából egy szinten lévő alegységeket¹¹ veszi a középpontba és rájuk építkezik, hiszen ezen szereplőknek van meg az a fizikai és elméleti háttérük, hogy hatást gyakoroljanak az őket érintő szektorokra. A korábban felvázolt tér és idő problémával együtt figyelembe kell venni

---

¹¹ Például gazdasági, politikai, katonai szervezetek.

azt is, hogy az információs hálóba való becsatlakozáshoz szükséges tudás és eszköz megszerzésére már az egyén szintjén lehetőség van.

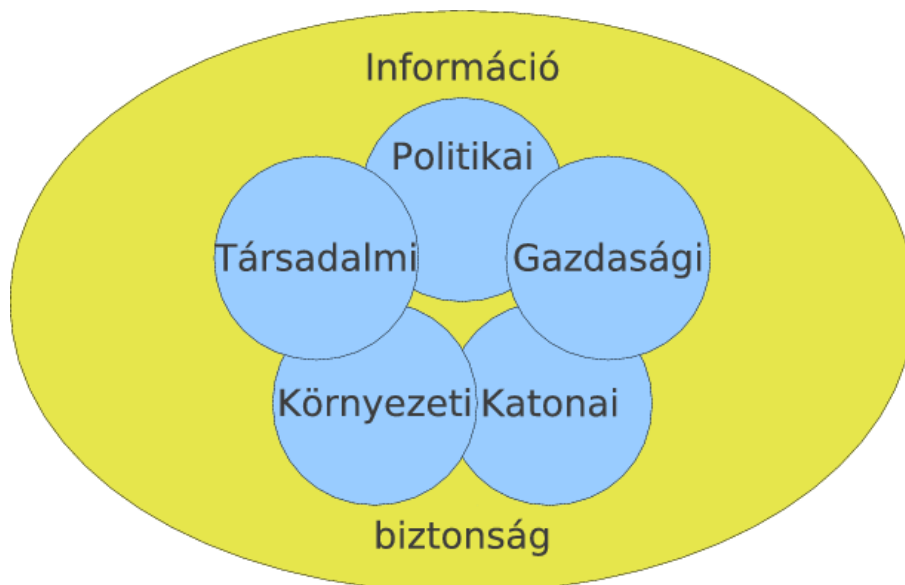
Ezt követően az egyén számára feltárul egy olyan világ, ahol akár képes lehet a nála magasabb szinteken lévő működési mechanizmusokra hatást gyakorolni. Ez természetesen megint egy elméleti állapot, de a lehetőség adott. Kicsit realisabb példa lehet azonban az, hogy egy adott alegység, például gazdasági szervezet vagy terrorista csoport, olcsóbb, könnyebben és anonim módon beszerezhető eszközökkel tud befolyást gyakorolni. A fontos gondolat az, hogy az egyén és az alegység szerepe megnő a megváltozott érdekérvényesítő képesség miatt. Ezek a változások hatással vannak a biztonsági kérdések életciklusaira is. Említettük, hogy a biztonsági kérdésnek van egy hivatkozási alanya.

Ez az alany egy adott kérdést tekintve változatlan, hiszen nem a fenyegetés változott, hanem a fenyegetés realizálásának a módja. A biztonsági kérdést felvető szereplőnek lesz nehezebb dolga, mert míg a fenyegetést meg tudja határozni, addig a fenyegetés lehetséges forrásai gyarapodtak.

Korábban egy fenyegetés realizálása szinte csak a hivatkozási alany működéséhez köthető területen következhetett be, mint például egy gazdasági-technikai áttörés, piaci pozíciót befolyásoló lépések, politikai vetélytárs elleni győzelem, stb. Az információ-technológia hatására lehetőség van egy alany működésének befolyásolására, veszélyeztetésére egy olyan dimenzióban, amely ezidáig nem volt szerves része, illetve nem tartozik szigorúan hozzá.

Az iménti gondolatok alapján felvázolnám egy kezdeti, úgynevezett „információ szektor” vázát a buzán-i meghatározások alapján. Hangsúlyozom, hogy ez csak egy váz, amire további kutatásomat kívánom építeni.

- Információ szektor:
  - Multiszektorális, vagyis a megjelenése nem szűkíthető le egy szektorra
  - Bármelyik szektorból kerülhet ki hivatkozási alany és biztonsági kérdést megformáló szereplő
  - A fenyegetést könnyű meghatározni
  - A következményeket nagyon nehéz
  - Megváltozik az eddigi vertikális vizsgálati szint
  - Fenyegetések új dimenziója

1. ábra. A hatodik dimenzió

Összességében elmondható, hogy a vizsgálati szinteken megjelenő szereplők működésére és az őket érő fenyegetések jellegére hatást gyakorol az információ. Ennek következményeként az információnak, mint tényezőnek, meg kell jelennie a biztonsági komplexumok vizsgálata során.

A buzan-i ötdimenziós modellt alapul véve megállapítható, hogy az információ és az információt feldolgozó infrastruktúra jelen van és befolyásolja, körülöleli mind az öt szektort. (lásd: 1. ábra.)

Irodalom

- [1] Barry Buzan - Ole Waever - Jaap de Wilde. Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner Publishers, 1998.
- [2] Dorothy E. Denning: Information Warfare and Security. Addison-Wesley, 1999.
- [3] Glatz Ferenc (szerk.): Az információs társadalom. Magyar Tudományos Akadémia, 2000.
- [4] Matus János (szerk.): Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999.
- [5] W. Schwartau: Information Warfare: Cyberterrorism: Protecting Your Personal Security in the Electronic Age. Thunder's Mouth Press, 1996.